

Human Smart Cities: Rethinking the Interplay between Design and Planning

PRIKAZ KNJIGE

Grazia Concilio i Francesca Rizzo, ured.
Berlin: Springer, 2016, XVI + 255 str.

Željka Kordej-De Villa*

Knjiga urednica Grazie Concilio (Department of Architecture and Urban Studies, Politecnico di Milano) i Francesce Rizzo (Department of Architecture and Territorial Development, University of Bologna) *Human Smart Cities: Rethinking the Interplay between Design and Planning*¹ rezultat je rada na dva projekta – “Peripheria” (2010. – 2013.) i “My Neighbourhood” (2013. – 2015.), nastala unutar Okvirnog programa za konkurentnost i inovacije Europske komisije (*Competitiveness and Innovation Framework Programme*), koji su se bavili metodološkim i konceptualnim izazovima prostornog planiranja i dizajna.

U postojećoj literaturi nailazi se na tri osnovna smjera istraživanja pametnih gradova². Prvi naglašava značaj informacija i komunikacijskih tehnologija u urbanom sustavu (Arribas-Bel et al., 2015). Drugi je usredotočen na tzv. tehnološki determinizam (Calzada i Cobo, 2015), a treći razmatra ulogu

* Željka Kordej-De Villa, znanstvena savjetnica, Ekonomski institut, Zagreb,
e-mail: zkordej@eizg.hr.

¹ Knjiga je objavljena u Springerovoj biblioteci “Urban and Landscape Perspectives” koja se bavi novim teorijama o razvoju grada, interdisciplinarnim pitanjima razvoja grada te nastoji konceptualno i operativno razumjeti probleme svojstvene temeljnim transformacijama suvremenog urbanog krajolika.

² Za mnoge prostorne planere, pojam “pametni gradovi” postao je još jedna prazna fraza. Tako Haarstad (2016) ističe da je taj pojam školski primjer praznog označitelja u urbanom planiranju, koncept za planera lišen smisla. Dameri i Rosenthal-Sabroux (2014) primjećuju nedostatak preciznih definicija, a Batty (2016) upozorava na to da ideja pametnih gradova može remetiti uhodane i kvalitetne planerske prakse.

inovacija, kreativnosti i međusektorske suradnje u upravljanju gradovima (Kitchin, 2014). Ova knjiga slijedi i produbljuje upravo taj treći smjer istraživanja.

Cilj urednica jest promišljanje grada i gradskog teritorija te razmatranje metoda i tehnika za unapređivanje fizičkog i oplemenjivanje društvenog krajolika grada. U središtu je analize grad kao prostor komunikacije, učenja i pregovaranja. Analiziraju se brojni problemi koji karakteriziraju razvojnu dinamiku grada, kao i nove odnose između urbanih zajednica i fizičkog prostora, pravo na grad, urbani kapital te poimanje grada kao mjesta nove društvene kohezije s osjećajem za suvremeni javni prostor i održivost urbanog razvoja.

Iako se urednice bave brojnim urbanim temama i različitim aspektima razvoja grada, u fokusu je analize odnos između planiranja grada i dizajna, na teorijskoj i praktičnoj razini. Sve donedavno dizajnerali su se uglavnom fizički proizvodi, međutim, u novije se vrijeme dizajniraju i procesi, usluge i interakcije. Da bi se u te procese uključili različiti dionici s različitim i često suprotstavljenim potrebama i ciljevima, razvijaju se složene participativne metode (alati za uključivanje aktera i izgradnju mreža). Takav razvoj nužno zahtijeva dijalog između različitih disciplina. Najzanimljiviji od tih dijaloga jest onaj između dizajna i urbanog planiranja. Masovno uvođenje digitalnih usluga, koje je stvorilo novi neopipljivi sloj grada, mjesto je susreta dizajna, planiranja i pametnih usluga. Sam koncept pametnog grada dao je poticaj razvoju veza između dviju disciplina, istovremeno promičući i ideju osmišljavanja interakcije između tradicionalne fizičke strukture grada i nove digitalne informacijske strukture.

Knjiga je podijeljena u četiri dijela i sadrži 16 radova 19 autora koji na različite načine analiziraju ljudsku dimenziju pametnog grada.

Prvi dio, "Potrebe za novim trajnijim vizijama", potvrđuje iznimnu važnost vizija za gradove. Kada raspoložemo trajnim i ukorijenjenim vizijama, postoji i prilika za eksperimentiranje, u kojoj se mogu ispitati i primijeniti novi načini vođenja grada. Tri rada u ovom dijelu razmatraju značaj

strateških vizija upoznavajući nas i s novim vizijama koje sve više dobivaju na značaju u urbanom kontekstu.

Louis Albrechts u radu "Strateško planiranje kao upravljanje dugotrajnim transformativnim praksama" razmatra odgovore i rješenja za nove izazove. Pritom se strateško prostorno planiranje ne smatra panacejom već komplementarnim alatom prostornom planiranju. Dokumenti nastali strateškim prostornim planiranjem različiti su od tradicionalnih, planiranje nije toliko usmjereno na regulativu, a upravljanje je fleksibilnije. Autor pritom ističe da strateško prostorno planiranje nije neutralno s obzirom na klasu, rod, dob, etničku pripadnost, rasu. Budući da različiti dionici imaju različite vrijednosti, interese, stavove i ideje, strateško prostorno planiranje uključuje izbore pa su i konflikti između različitih dionika neizbježni. S obzirom na to da je većina procesa strateškog planiranja nestatutarni proces, postavljaju se pitanja o legitimnosti takvih procesa. Autor analizira moguće inovacije infrastrukture i mogućnosti njihove primjene. Pored toga bavi se i političko-ekonomskim kontekstom te predlaže poimanje vizije grada kao procesa učenja, razmatrajući, između ostalog, snagu vizije i pokretače promjena. Rad donosi analize dvaju slučajeva, Hasselt i Antwerpen, koji su relevantni zbog prisutnih urbanih transformacija i vizija. U završnom dijelu autor navodi i elemente radikalnijeg strateškog planiranja koji traže od planera razvijanje aktivističkih modela planiranja.

Grazia Concilio u tekstu "Urbani živi laboratoriji: prilike u planiranju i za planiranje" uvodi ideju grada kao laboratorija³. Razmatra najznačajnije potencijale grada kao laboratorija, a urbano planiranje sagledava u najširem smislu transformativnih praksi koje su moguće u urbanom kontekstu. Analizira se i potencijalna uloga planera. Tri najvažnije značajke i potencijali laboratorija su inovativno okruženje, sposobnost stvaranja područja susreta

³ Pojam laboratorija odnosi se na pristup konceptualnog istraživanja i razvoja nastalog u kompjutorskim znanostima krajem 90-ih godina 20. stoljeća. Autorstvo se pripisuje Williamu Mitchellu, a pristup se brzo proširio u druge sektore te postao ključni koncept u mnogim inicijativama pametnih građova. Prema Dutilleul, Birrer i Mensink (2010) i Leminen, Westerlund i Nyström (2012), to su situacije u kojima se građani susreću s različitim iskustvima, vještinama i motivacijama da bi istraživali inovativne alate i rješenja. Mnogobrojne su definicije laboratorija, no pretežito se definiraju kao otvoreni inovacijski sustavi u poslovnom okruženju, u skladu s definicijom Chesbrougha (2003) prema kojoj je laboratorij paradigma koja pretpostavlja da poduzeća mogu i trebaju koristiti eksterne i interne ideje, kao i eksterne i interne putove prema tržištu.

različitih dionika uz mogućnost interakcije, i treće, oni su središta za nove načine urbanog aktivizma. Većina postojećih laboratorija preispituje nove tehnologije u svakodnevnom kontekstu koje građani koriste za ostvarivanje svojih ciljeva. Značaj svakodnevnih životnih iskustva i njihove interakcije u urbanom životu ključni su doprinosi inovativnom procesu i to je osnovna značajka živog laboratorija u urbanom okruženju (Bergvall-Kareborn, Holst i Stahlbrost, 2009). Iako su ukorijenjeni u urbanoj stvarnosti, laboratoriji su okruženja s određenim stupnjem neovisnosti, tipičnim za eksperimentalni ustroj i zajamčenim malim intenzitetom intervencije. Na taj način moguća je iznimna fokusiranost na rješavanje problema, a također i veća primjena kreativnih i inovativnih ljudskih resursa. Zbog svoje eksperimentalne prirode, oni su lokalizirani i koncentrirani pokušaji pronalaženja prikladnih rješenja za specifične probleme. Iako laboratoriji predstavljaju veliki potencijal za rješavanje urbanih problema, postoje i neke poteškoće vezane uz njihovu primjenu. Naime, oni često djeluju na rubu zakona, a nužna je i veća fleksibilnost primjene određenih propisa s područja inovacija i sl. Potencijalni je problem i autonomija koju urbani laboratoriji traže. Tako s jedne strane postoji potreba za neovisnosti i autonomijom koje su nužne za kreativnost i inovacije, a s druge strane postoji potreba za rutinom i koordinacijom koje su nužne za funkcioniranje urbanog sustava kao cjeline (Sydow, Lindkvist i DeFillippi, 2004).

Poglavlje završava radom Douglasa Schulera "Pametni gradovi + pametni građani = građanska inteligencija?" koji pametne gradove vidi kao mjesta aktivnosti pametnih građana, a doprinosi dobro informiranih građana, zajedno s kreativnosti, fokusiranosti, predanosti i ostalim talentima koje građani imaju, neprocjenjivi su u upravljanju.

Drugi dio knjige "Participativni procesi kompleksnog dizajna" u tri rada opisuje participativni dizajn koji operacionalizira novu viziju za eksperimentalnu politiku. Participativni dizajn uvodi se ovdje kao najprikladniji oblik za bavljenje eksperimentalnim vizijama grada. Kontinuirana promjena u razvoju grada ključni je koncept.

da su ključne značajke grada konkurentnost, kreativnost i poduzetništvo te da postoje četiri dominantne strategije kojima grad može ostvariti konkurentne prednosti. To su razvoj urbanog dizajna za obnovu gradskih krajolika, brendiranje grada, ohrabrivanje kreativnih industrija (klasteri) i planiranje kulture (događanja) kao poticaja jačanju društvenog i kulturnog kapitala.

Treći dio knjige "Inovativno upravljanje i ekonomski modeli" u četiri rada analizira najnovije ishode eksperimentalnog pristupa izgradnji grada. Oni se analiziraju s aspekta upravljanja i ekonomskih modela i daju prostora za duboko promišljanje racionalnosti trošenja.

Francesco Molinari u tekstu "Štedljiva vlada – revidirani koncept" razmatra potrebu za obnovom značenja tog koncepta. Autor kao glavne značajke štedljive vlade⁴ navodi štedljivo korištenje resursa, minimiziranje svih troškova i maksimiziranje koristi. Nadalje, razmatraju se razlozi i implikacije restrukturiranja javnih usluga na načelima štedljivosti i naročito povezanosti participacije, učenja i promjena u ponašanju. Štedljivost (*frugality*) je sinonim učinkovitosti ili kapaciteta državne administracije da proizvodi stabilnu razinu kvalitetnih usluga sa što manje resursa. Definicija štedljive vlade neodvojiva je od društvene transformacije, a to predstavlja i izazov za donositelje odluka da s raspoloživim sredstvima/resursima postignu što bolje ishode.

Raine Mantysalo u radu "Od javno-privatno-građanskog partnerstva do zona razmjene u urbanom planiranju" ispituje ideju tzv. 4P (*public-private-people partnership*) u urbanom planiranju. Autor posebno istražuje kako u tom sustavu funkcioniraju različiti komunikacijski modeli. Pritom se Mantysalo usredotočuje na mogućnost koordinacije različitih načina komunikacije pomoću različitih alata i platformi koji omogućavaju komunikaciju između disciplina.

⁴ Ideja potječe od Thomasa Jeffersona koji je u svom inauguralnom govoru 1801. sažeo ideju štedljive vlade. Osamdesetih je godina 20. stoljeća ideju promovirao New Public Management gdje se pojavljuje na listi sedam dimenzija transformacija vlade. Vidjeti Hood (1991; 1995).

promiče suradnju zajednica, koje potom iz virtualnih prerastaju u fizičke. Teme poput niskouglijične strategije, urbanog okoliša, održive mobilnosti i inkluzije privlače zanimanje građana. Kako bi promicali razmjenu iskustava i usvajanje sličnih praksi, Manifest je javno obznanjen i potpisan u Rimu 30. svibnja 2013., za vrijeme održavanja konferencije “Forum of Public Administration”. Potpisnici su se složili da usvoje UN-ove standarde upravljanja, promičući participaciju, transparentnost, odgovornost, pravednost, pristojnost, učinkovitost i održivi razvitak. Manifest se zalaže za mijenjanje paradigme upravljanja gradovima, uz transformaciju načina na koji radimo i živimo te uz moto “Da bi gradovi bili pametni nužno je da budu i humani”.

Stefan Darlan Boris i Peter Gall Krogh opisuju iskustvo uspostavljanja urbane šume kao krajobraznog laboratorija uz istovremeno razvijanje stambenog naselja u Slettenu u Danskoj. Znanstvenici i praktičari različitih znanja i iskustava susretali su se i surađivali na testiranju i razvijanju novih koncepata za dizajn, uređenje i upravljanje urbanim šumama i zelenim površinama. Koncept se razvija od sredine 80-ih godina prošlog stoljeća i trenutno postoje četiri takva mjesta u skandinavskim zemljama.

Valerija Fedeli analizira proces kojim se u Milanu ulaže u oblike urbane poljoprivrede kao načina unapređenja aktivnog sudjelovanja građana u proizvodnji javnih dobara i promicanju neočekivanih rješenja za gradske probleme. U Milanu su to pomirba urbanog i neurbanog carstva u gusto izgrađenom urbanom okruženju i mogućnost uvođenja novih pristupa u javnu politiku, uključujući i urbano planiranje.

Jose Carlos Mota i Goncalo Santinha opisuju projekt “The Sustainability Park” iz 2009. godine koji je pokrenulo gradsko vijeće Aveira. To je bio veliki urbani projekt koji je uključivao 15 lokalnih i nacionalnih partnera, uključujući sveučilište i udruženje malih proizvođača. Proračun projekta iznosio je oko 14 milijuna eura za 17 podprojekata. Nakon predstavljanja projekta u medijima građani su protestirali zbog slabe informiranosti i neuključivanja u projekt. Taj primjer ukazuje na važnost dijaloga o projektima koji utječu na svakodnevni život građana.

agilnost i viziju; profesionalizam i učinkovitost; poduzetništvo i inovacije; komunikacije, povezanost i umreženost; razlikovnost, vitalnost; mjesto i stvaranje mjesta; blagostanje.

Kakobismo jednostavnije mogli razumjeti pojavu kreativnog grada i složenost urbanih transformacija, autor predlaže jednostavnu sistematizaciju gradova – *City 1.0*, *2.0* i *3.0* pri čemu je *City 1.0* grad naslijeđen iz prošlosti dok je *City 3.0* kreativni grad. Svaka od tih verzija gradova ima svoje značajke.

Tvornice i masovna proizvodnja simboli su grada *City 1.0*. Upravljanje i organizacija su hijerarhijski i odozgo prema dolje. Partnerstva gotovo da i ne postoje, a dominantna metoda usvajanja znanja jest ponavljanje uz postojanje male tolerancije na greške. Funkcije poput rada, življenja i slobodnog vremena odvojene su i relativno se malo pažnje posvećuje estetici. Prostorno planiranje pretežno se bavi korištenjem zemljišta, a participacija je ograničena i ne ohrabruje se. Promet je usredotočen na automobile, a kultura koncentrirana oko tradicionalnih formi uz postojanje kulturnih elita. Općenito ovo je racionalan, uređen, tehnički fokusiran i podijeljen grad. Dominira tzv. inženjerski pristup gradu, a vrhunac tog pristupa bio je između 1960. i 1980. godine.

Simboli grada *City 2.0* koji je prijelaz prema kreativnom gradu jesu znanstveni park i visoke tehnologije. Upravljačke strukture grada su horizontalnije i istovremeno se povećava značaj partnerstva i drugih oblika suradnje. Obrazovni su sustavi otvoreniji i njeguje se interdisciplinarnost. Urbani dizajn postaje sve značajniji za stvaranje ugodne atmosfere boravka u gradu. Gradu se pokušava dati spektakularniji izgled uvođenjem novih i smionih arhitektonskih formi. Građani nisu više dominantno proizvođači, nego i potrošači i može se reći da se planeri trude da sve bude po ljudskoj mjeri. Istovremeno grad postaje pozornica za različite aktivnosti, stoga postaje potpuniji i sve više objedinjuje fizičko, ekonomsko i društveno. Planiranje je sve više konzultativno, a u prometu se promišlja mobilnost i povezanost. Auto postaje manje dominantan, a prioritet su pješačke zone. Sve se više promiče mješovita namjena prostora, a raznolikost postaje poželjna u svim aspektima. Kako su posebnosti, estetika, udobnost i osjećaj

Literatura

Arribas-Bel, Daniel, Karima Kourtit, Peter Nijkamp i John Steenbruggen, 2015, "Cyber Cities: Social Media as a Tool for Understanding Cities", *Applied Spatial Analysis and Policy*, 8(3), str. 231-247.

Batty, Michael, 2016, "How Disruptive Is the Smart Cities Movement?", *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(3), str. 441-443.

Bergvall-Kareborn, Birgitta, Marita Holst i Anna Stahlbrost, 2009, "Concept Design with a Living Lab Approach" u Ralph H. Sprague Jr., ured., *Proceedings of the 42nd Hawaii International Conference on System Sciences*, str. 1-10, Washington, DC.: IEEE Computer Society.

Calzada, Igor i Cristobal Cobo, 2015, "Unplugging: Deconstructing the Smart City", *Journal of Urban Technology*, 22(1), str. 23-43.

Chesbrough, Henry William, 2003, *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting From Technology*, Boston, MA: Harvard Business School Press.

Dameri, Renata Paola i Camille Rosenthal-Sabroux, 2014, *Smart City: How to Create Public and Economic Value with High Technology in Urban Space*, Berlin: Springer.

Dutilleul, Benoit, Frans A. J. Birrer i Wouter Mensink, 2010, "Unpacking European Living Labs: Analysing Innovation's Social Dimensions", *Central European Journal of Public Policy*, 4(1), str. 60-85.

Haarstad, Havard, 2016, "Constructing the Sustainable City: Examining the Role of Sustainability in the 'Smart City' Discourse", *Journal of Environmental Policy and Planning*, 19(4), str. 423-437.

Hood, Christopher, 1991, "A Public Management for All Seasons?", *Public Administration*, 69(1), str. 3-19.

